

A nemzet einstandolása? – Töprengések egy történésvita közben

Kovács Éva

„Ez olyan klíma: itt folyton beborul”

Spiró György (1984)

„Beleszületni egy pillanat műve,
szabadulni tőle csak gúnnyal lehet.

Együvé tartozás a többi.”

Kemény István (1998-99)

Az elmúlt évben kitört magyar *Historikerstreit* nem az első és vélhetően nem is az utolsó kísérlet a 20. századi magyar történelemhez való viszony újrafogalmazására. A vita első hulláma e kézirat lezárásakor (2013. január) ugyan elülni látszik, azonban, mivel az álláspontok lényegesen nem közeledtek egymáshoz és bizonyos kérdések részletes megvitatása egyelőre várat magára, számíthatunk még folytatásra. Ami, ha az eddigiek fényében nem is jövendölhető feltétlen ígéretesnek, azért persze örvendetes volna. Ebben a hozzászólásban megpróbálom a vita főbb téziseit újra átgondolni. Állításaim erősségét nagyban csökkenti a vita már említett lezáratlansága éppúgy, mint a vitában rejlő ambivalenciák. Előbbit úgy tudom orvosolni, hogy megfigyeléseimet inkább kérdések, semmint következtetések formájában fogalmazom meg, utóbbit pedig oly módon, hogy azt is az elemzés tárgyává teszem. Korlátozza írásom érvényességét az is, hogy magam is bekapcsolódtam e vitába és néhány korábbi polémiában – így például a népi-urbánus, az új 'keresztény középosztályról', az asszimilációról, vagy éppen a Trianonról szóló eszmecserében – is megfogalmaztam a véleményem, melynek következtében egyes vitapartnereim hol a belgák, hol a nemzetietlenek és a ballibek, vagy éppen a 'zsidók' közé soroltak.

Előrebocsátom, hogy a vitát korántsem tárgyalom a maga teljességében, mert a diskurzus terének felrajzolása és részletes elemzése idő- és terjedelmi korlátokba ütközne.

Eltekintek a vitának attól a nem kis szeletétől is, amely a szereplők személyét érintette.

Nem azért, mert a személyi ügyek megértését nem tartom fontosnak (hisz tekintettel arra, hogy ismét a lateiner értelmiség krémje vitatkozik, tudományszociológiailag nagyon is érdekes volna a személyes és intézményi attitűdök feltárása), hanem mert az olvasó ezt valószínűleg túl belterjesnek találná. A vitának keletkezett néhány érdekes alciklusa (pl. a

'zsidó' szó tudományos alkalmazásáról, a politikai tabusítási mechanizmusokról, stb.), önálló(suló) vonulata (pl. a Horthy-korszakot árnyaló, szaktörténelmi megfontolások) vagy ezidáig visszhangtalan témafelvetése is (pl. a 'zsidó' *ingroup*-elbeszélések kanonizálatlan voltáról), melyek szintén egy későbbi elemzés tárgyai lehetnek, sőt nem kizárható, hogy idővel majd ezek medrében folyik tovább a magyar „történelevita”, ezekről azonban szintén nem fogok írni. Most csupán azokra a számomra meghatározó megnyilvánulásokra koncentrálok, melyek közvetlenül a vitaindító tézisekre vonatkoztak.

2012 nyarán Gerő András történész, a Habsburg Intézet igazgatója, a CEU és az ELTE professzora publicisztikát közöl a *galamus.hu* közéleti portálon *Akadémikus antiszemitizmus* címmel, melyben Romsics Ignácot, a 20. századi magyar történelemről szóló elbeszélés újralakításával, különösen a Trianonnal és a Horthy-korszakkal kapcsolatos írásai miatt híressé vált történelmet a „honi antiszemita szellemi hagyomány rehabilitálásával” vádolja.¹ Azt állítja, hogy Romsics olyankor – így például az 1919-es kommün vagy éppen a történettudomány 1945 utáni sztalinizálása tárgyalásakor – is hangsúlyozza a kommunista szereplők zsidó származását, amikor ennek semmilyen tudományos relevanciája nincs. Gerő szerint ez színtiszta antiszemita gondolati konstrukció. A szenvedélyes írás heves reakciókat vált ki a történész és társadalomtudós szakmai elitben: Romsics növendékei nyilatkozatot fogalmaznak meg mesterük védelmére, melyet másnapra több tucat jelentős és mértékadó tudós ír alá. Ehhez máig több mint 300-an csatlakoztak. A petíció azonban nem foglalkozik Romsics nézeteivel, csupán személyét védi meg az antiszemitizmus vádjától. Hasonló petíció Gerő védelmében nem születik, az eddigi vitacikkek nagyjából azonos arányban érvelnek Romsics, mint Gerő mellett, illetve jelentős azon írások aránya, melyek kerülnek a nyílt választást a két személy nézetei között. Romsics Gerőnek azóta sem válaszolt. A szellem tehát a nehéz indulás dacára kiszökött a palackból: különböző lapok és portálok hasábjain történészek, filozófusok, irodalomtörténészek, esztéták, újságírók stb. fejtették ki hónapokon keresztül pro és kontra a véleményüket, több szakmai és civil fórum, rádió- és televízióműsor tárgyalta a témát.

Romsics csak két hónappal a vita kitörése után válaszol írásban – de ambivalens módon nem Gerőnek, hanem az ÉS-ben *Antiszemita vagy-e?* címmel a Gerőéhez hasonló véleményt megfogalmazó Bojtár Endrének (*Antiszemita vagyok-e?*). Bojtár ebben az írásában (miközben Gerőtől több helyen elhatárolódik) a Gerő-féle példákat újabbakkal

¹ A vitacikkeket, mivel azokat a rubicon.hu és a galamus.hu is gyűjti, amennyiben ezeken az oldalakon elérhetők, csak a címükkel jelölöm. A lábjegyzeteket általában is kerülni fogom, mert így is csökkenteni szeretném a tudományos értekezés látszatát.

kiegészítve azt is felrója Romsicsnak, hogy az munkásságával (beleértve közéleti szereplését) hozzájárul a Horthy-korszak politikai rehabilitálásához, s ezzel relativizálja a holokausztot. Példaként idézi, hogy Romsics egy népszerűsítő cikkében a Horthy-korszak 1920-38/39 közötti politikájának „hároms főlét” adott, valamint, hogy *Magyar sorsfordulók 1920-1989* című új tanulmánykötetében a tíz sorsforduló közül egyet sem szentelt a két világháború közötti antiszemita törvénykezésnek, a magyar holokausztnak vagy a felszabadulásnak (ezt korábban György Péter és Karsai László is szóvá tette). Bojtár azt is nehezményezi, hogy Romsics elfogadta Gyömrő meghívását, ahol az önkormányzat a Szabadság teret Horthy Miklós térre nevezte volna át (majd a mellette levő parkot át is nevezte), s ott nem foglalt nyíltan állást az ötlet ellen. Bojtár publicisztikájában, ha lehet, még Gerőnél is határozottabban jelenti ki: Romsics antiszemita.

Romsics válaszában gyömrői viselkedését azzal indokolja, hogy a helyi közösség döntését nem kívánta befolyásolni, ám már 2005-ben, illetve két héttel gyömrői fellépése után is úgy nyilatkozott, hogy Horthynak nem járhat szobor. A beszédmódját ért kritikákra azt feleli, hogy a 'zsidó', 'zsidó származású' jelzőket (jobb híján) azért alkalmazta az inkriminált szövegrészekben, mert enélkül sem e személyek magatartása, sem az ellenük irányuló antiszemitizmus nem volna érthető. Azt pedig, hogy a magyar sorsfordulók közé a zsidóság jogfosztásának, megsemmisítésének és az ország felszabadulásának története miért nem került be, úgy magyarázza, hogy „önálló témaként korábban soha, semmilyen összefüggésben nem foglalkoztam a holokauszttal és az antiszemitizmussal sem”.

Bojtár viszontválaszában újra a szabad identitásválasztás mellett érvel, valamint Gerőhöz hasonlóan Romsics magyarázatát a korabeli antiszemita diskurzus reflektálatlan átvételének tekinti. Romsics kijelentésében logikai hibát fedez fel, melyet így világít meg: „korábban ezek a fiatalemberek (t.i. a háború utáni 'zsidó' származású történészek, akiket Romsics a magyar történetírás sztalinizálásáért tesz felelőssé) nem mint történészek 'szenvetnek sérelmeket', később viszont nem mint zsidó származásúak történészkedtek. Hanem mint kommunisták.” Bojtár azzal a közhellyel is szembesíti Romsicsot, hogy a zsidóüldözések és a zsidó önazonosság közötti kapcsolat csak látszólagos, azaz attól, hogy valakit zsidóként üldöztek, egy történész nem jelentheti ki róla, hogy zsidó. Abban is vitatkozik Romsiccsal, hogy szerinte a történésznek éppenséggel „elsőrendű feladata kialakítani, befolyásolni a maga korának történelmi tudatát”. Horthy pedig Bojtár szerint nem 'konzervatív típusú politikus' volt, ahogy azt Romsics állítja, hanem tömeggyilkos diktátor. A „Horthy-rendszer a hatalomgyakorlás módja felől nézve diktatúra, társadalmi szerveződése, struktúrája felől nézve pedig szegregáló, a lakosságot fel- és megosztó, egyes csoportjait [etnikailag, fajilag, osztály és vagyoni helyzet szerint] elkülönítő

rendszer” volt: 'neonacionalista diktatúra'. Ez a politikai berendezkedés az önpusztító magyar nacionalizmus 150 éves hagyományába illeszkedik. Bojtár szerint „Magyarország XX. századi történelmének legfontosabb eseménye az volt, hogy a magyar állam a trianoni döntés revíziójának, ennek a gonosz kimérának az érdekében közel egymillió, a koncentrációs táborokba, illetve a Don-kanyarba küldött állampolgárát áldozta fel”. Gerő a vita alatt két cikket publikál: az elsőben a kezdeti indulatokat próbálja értelmezni illetve árnyalja téziseit (*Morális pánik – ahogy én látom*), a másodikban (*Kommentárok és megfontolások egy diskurzushoz*) arra keresi a választ, hogy miért maradhatott fenn a Romsics által használt, két világháború közötti beszédmód. Mindazonáltal harmadszorra sem sikerül olyan hangnemet megütnie, hogy Romsicsot szóra bírja.

Ezzel a szűken vett vita ismertetését le is zárhatnám, hiszen Romsics azóta sem tért vissza a Bojtár vagy mások által megfogalmazott újabb kritikákra, azonban épp az iménti idézet teremti meg a kapcsolatot a diskurzus még mindig szigorúan vett 'magjának' egy másik elemével, jelesül azzal a cikk-ciklussal, amely a vitához ambivalensen, és inkább csak lazán és látenszen kötődött: Trianon és a holokauszt összekapcsolásával. Itt kell megemlítenem, hogy a vita úgy indult, hogy Gerő egy 10 évvel korábbi Gyáni Gábor írásra hivatkozott. Szerinte Gyáni már ebben a tanulmányában felhívta a figyelmet arra, hogy Romsics olyan diskurzushagyományt követ, amely szerint a magyar Tanácsköztársaság „a nem igazán mélyen asszimilált zsidóság műve” volt. Gerő szerint „Gyáni lényegében azt állítja, hogy Romsics antiszemita, de ezt nem meri nyíltan kimondani”. A denúciálást Gyáni a nyilatkozat aláírásához fűzött kommentárjában kikéri magának és ígéretemhez híven én sem fogom e személyes szálat tovább bogozni, a lényeg itt számunkra az, hogy a Gerő-Romsics vita közepette Gyáni egy önálló, és a vitához közvetlenül nem kapcsolódó írást közöl *Trianon versus holokauszt* címmel. Ebben Trianont és a holokausztot egymást kizáró emlékezetként ábrázolja. Azért is takarhatja el oly könnyen a Trianon-kultuszban feloldódó kollektív emlékezet a holokausztot, mert – a kultusz természetéből fakadóan – nem kell reagálnia az időbeli változásokra, a Trianon által jelképezett eseménysor következményeire. Saját szavaimmal: nem kell (oksági) kapcsolatba hoznia – ahogy Bojtár az írásában tette – a dualizmuskori nacionalizmust, a Trianont követő revíziós politikát és a holokausztot. Gyáni ezt a helyzetet, rezignáltan ugyan, de tényként kezeli és nem sok esélyt lát arra, hogy megváltozzék. A *Historikerstreit*-ra, s abban Romsics előbbi kijelentésére (t.i., hogy a 20. századi magyar történelem szakértőjeként a holokauszttal nem foglalkozott) tehát ellentmondásosan reagál: Romsics történetírói attitűdjét értelmezésemben a Trianon-mítoszt re- és

dekonstruáló *public history* főáramába helyezi, ám közben azzal, hogy nem a történetírás, hanem a mai társadalmi emlékezet felől közelít a vitához (ha egyáltalán közelít), ki is tér a nyílt ütközés elől. (Nyílt ütközést ambivalens módon Gerővel vállal, akiről azt állítja, hogy a 'zsidó' szót hasonlóan reflektálatlanul és esszencialista módon használja saját írásaiban, mint Romsics, lásd *Az antiszemita történetész beszédmódja – tükörben* című írását²). György Péter *Trianon és holokauszt – a múlt jövője* című hozzászólásában egyetértően reagál Gyáni emlékezeti fejtegetéseire, ám sokkal programszerűbben, egyfajta emlékezetpolitikai fordulatot sürgető kicsengéssel: „A Trianon-sértettség feloldása automatikusan historizálja a Horthy-korszakot, s nyilvánvalóvá teszi, hogy annak normál állapotként való leírása, genealógiája: igen veszélyes tévedés. A modern, etnikai nemzetfogalmon túli magyar nemzettudat illúzió marad mindaddig, amíg hol a nagy sérelem mítoszának hódolunk, hol a zsidók idegenségéről, különbözőségéről folyik a vita. Két egymást éltető hazugságtól kell és lehet egyszerre megszabadulnunk.” György írása visszhangtalan marad, olyannyira, hogy Romsics nem sokkal később, azonos főcímmel (*Trianon és a holokauszt – huszadik századi traumáink*) megjelenő hosszabb esszéjében nem őt, hanem Gyánit szólítja meg. Ez annál is különösebb, mert valójában György (és Bojtár) következtetésével vitázik, amennyiben ragaszkodik a nemzeti liberális hagyományhoz: „nem tartom teljesen reménytelennek a tragikusan megakadt, majd félresiklott liberális és integratív jellegű magyar nemzetépítés modelljének – természetesen korunkhoz igazodó – felújítását”. Mivel e cikkre *Időzített történelmek* című hozzászólásomban részletesen kitértem, itt csak arra szeretném felhívni a figyelmet, hogy Romsics néhány hét alatt látszólag új Trianon-verzióval állt elő. Ebben „a XX. századi magyar történelem két sorsdöntő eseménye, az 1920-as trianoni békeszerződés és az 1944-es holokauszt a nemzeti liberális magyar állam- és nemzetépítés tragikus kudarcának két egy mással szorosan összefonódó komponense”. A Trianonról szóló elbeszélésbe be lettek emelve a 'zsidók', de csak úgy és annyiban, amennyiben a nemzeti liberális nemzetépítés (sic!) résztvevői és majdan – miután az 'megakadt és félresiklott' – áldozatai. Vitacikkemben azt kérdeztem, „mit értsünk a tragikusan megakadt, majd félresiklott liberális és integratív nemzetépítés új modelljén? A 19. századi reformkori – azaz még az iparosodás és a modernizáció előtti – eszmék reneszánszának esélyeit kéne latolgatnunk? Részei ezek az eszmék, akár csak morzsáikban is a mai – a liberálist jórészt csak szitokszóként alkalmazó – politikai kultúránknak? S valóban csupán megakadtak és félresiklottak, s nem épp belőlük következett – nem szándékoltan persze – a nemzetépítés későbbi összes tragédiája (inkluzíve Trianon és a Holokauszt)? [...] Nem a 'magyarság', a

'nemzet' fogalmát kéne inkább erős kritika alá vetni?" Romsics az én kérdéseimre sem felelt, majd 2-3 újabb hozzászólást követően – egyelőre legalábbis – elült a vita.

Néhány hónap alatt tehát imígy „konszolidálódott” a magyar *Historikerstreit*. Ha kritikusan fogalmazhatok, magasabb szinten ugyan, de lényeges változtatások nélkül állt helyre a *status quo*. Magasabb szinten, mert bár mind a Gerő-írás, mind a Romsics melletti kollektív nyilatkozat ebbe az irányba hatott, a vita mégsem ragadt bele a „ne zsidózz!” – „te meg ne antiszemitázz!” meddő párbajába és megkérdőjelezhetővé tette azt a 20. századi magyar történelemről szóló, immár sokak számára *mainstream*nek vélt etnocentrikus elbeszélésmódot, amely a magyar holokauszttal való ambivalens viszonyát nem tisztázta, a holokausztban elkövetett magyar bűnöket nem építette be a magyar nemzetről szóló Nagy Elbeszélésbe. Ezen elbeszélés kikezdéséhez, (ön)kritikus reflexiójához valószínűleg nagyban hozzájárultak azok a szaktörténelmi kommentárok is, melyek nem Romsics beszédmódját kritizálták, hanem a Horthy-korszakkal és a holokauszttal kapcsolatos tudásának hiányosságaira és pontatlanságaira a maguk konkrétságában világítottak rá, valamint azok a jórészt támogató hozzászólások, melyek nagyobb érzékenységre intették őt és tanítványait a holokauszt tárgyalásában. A vita tehát megkérdőjelezte, megbontani mégsem tudta az uralkodó etnocentrikus elbeszélést – meglehet, ezért is halkult el egy idő után. Etnocentrizmusban ugyanis a két vitázó fél között a látszat ellenére csak árnyalatnyi a különbség, sőt, a megszólalók többsége is nagyon hasonló történelmi premisszáknak alapján írt és feltételezem, ezek után sem fog másképp. Erre utal, hogy azokat a bírálatokat, amelyek ezt a nacionalizmusba zárkózó hagyományt ostorozták, sem Romsics, sem Gerő nem vették tudomásul, sőt, megkockáztatom, el sem jutott a fülükig, mert ezt – t.i. a kizárólag a magyar nemzeti szempontok alapján megszólaló történetírást – mindketten (sok más, a vitában megszólaló kollégákkal egyetemben) magától értetődőnek veszik.

A magyar historiográfia ezen új hagyománya a 80-as évek elején született és mára valóban ez a *mainstream*, a szaktörténelmi munkákban éppúgy, mint a köztörténelemben és az emlékezetkultúrában. Ez az elbeszélésmód könnyű kézzel, ám reflektálatlanul nyúl vissza az 1945 előtti elődökhöz, azok közül is például Szekfű Gyulához vagy Erdei Ferenchez, és – Gerőnek igaza lehet, a holokausztban keletkezett magyar bűn tudatának (én hozzátenném: átélésének) hiányában – ugyanilyen könnyű kézzel, ám reflektálatlanul veszi át az 1945 előtti fogalmi és logikai sémákat, melyek között amúgy is nagyítóval kellene keresnünk olyanokat, melyek az antiszemita korszellemtől mentesek. (De azért

találnánk...) Ez a historiográfia maga elől is eltakarja önnön nacionalizmusát, mert szent meggyőződése – és ebben gyakran tetszeleg is –, hogy csupán a nemzeti történetírás 'jogos helyét' foglalja vissza a marxista (értsd: nemzetietlen) historiográfiától. Ez a tagadó, negatív viszony – t.i., hogy 'nem-marxista' – legitimálja az etnocentrikus elbeszélismódot és a tagadáshoz kifejtett lendületből már nem jut erő a nacionalizmus (ön)kritikájára. Bizonyára nem véletlen, bár cseppet bizarr, hogy Romsics Ignác az akadémiai székfoglalóját a magyar történetírás 1947-es 'gleichschaltolásáról' tartotta.³ Ebben azt állítja, hogy „az ország 1947-től felgyorsuló erőszakos szovjetizálása nélkül, amit csak kevesen láttak előre, a magyar történetírás európai színvonalon és az európai tendenciákkal összhangban folytathatta volna munkáját. Ez annak ellenére feltehető, hogy a Moszkvából hazatért emigránsokkal, a korábban sérelmeket szenvedett fiatal zsidó származású történészekkel és a mindenkori karrieristákkal megerősödött kommunista történész csoport a kezdet kezdetétől támadta az úgynevezett polgári történészeket.” A történészvitában meglehetősen sokat foglalkoztak a „korábban sérelmeket szenvedett [értsd: a holokauszt borzalmait túlélő – K.É.] fiatal zsidó származású történészek” szóösszetétellel és többen utaltak arra is, hogy a háború előtti magyar történetírás semmiképp sem idealizálható, hanem maga is 'torzult intellektuális világ' (Gerő) volt. Az újabb eszmetörténeti munkákból azt is tudjuk, hogy a példaképnek állított 'européer' magyar történészek nagyobbik fele élete egy szakaszában vagy egész életén át antiszemita nézeteket vallott. És itt nem azt a könnyű kérdést kell feltennünk, hogy elvonatkoztathatunk-e antiszemita nézeteiktől, amikor elemzéseikben, modelljeikben vagy teóriáikban gyönyörködünk (erre azt hiszem, néha nyugodtan válaszolhatunk igennel), hanem arról a jóval komplikáltabb kérdéstől, hogy mit teendők akkor, ha e szerzők a zsidóságtól való idegenkedésüket vagy zsidógyűlöletüket éppen elemzéseikbe, modelljeikbe vagy teóriáikba vetítik bele. Szekfű vagy Erdei nem Heidegger vagy Weber. Utóbbiak is kacérkodtak antiszemita gondolatokkal, de szemben az előbbiekkal, nem építettek filozófiát vagy szociológiai modellt antiszemita alapokra. Szekfűt, Erdeit, vagy általánosságban a 'polgári történészeket' európai színvonalú és az európai tendenciákkal összhangban munkálkodó tudósoknak akkor vehetnénk, ha az 'európaiságot' nem időtlen, ahistorikus normaként fognánk fel (ahogy Romsics teszi), hanem világossá tennénk, mit értünk ezen: az 1945 előtti – az antiszemitizmustól, eugenikától, rasszizmustól és etnocentrizmustól terhes – nyugat-európai historiográfiát, vagy az 1945 utáni, amely e beszédmóddal és gondolkodási sémákkal radikálisan szakított. A holokauszt az 'európaiságot' alapjaiban rengette meg és kényszerítette önvizsgálatra az európai

3 Rubicon 2011/5. 68–81.

bölcseleti és társadalomtudományt.

Aki nem olvasott 1945 előtti sajtót, képviselőházi jegyzőkönyveket és szépirodalmat nagyobb mennyiségben, az mai beszédkultúránkból kiindulva elképzelni sem tudja, hogy a nyílt zsidózás milyen mélyen szőtte át a 19. század második és a 20. század első felének mindennapjait, lett légyen szó apró-cseprő napi hírekről, a politika, a kultúra, a pénzügyi világ vagy éppen gazdaság kérdéseiről. Ahogy a modern politikai antiszemitizmus Istóczyék óta rögzült a közbeszédben, a nagymagyar birodalmi szupremácia hamis ideája bevésődött a milleniumi ünnepek országos lázában, úgy vonta be a trianonozás politikai propagandája a médián és az oktatási rendszeren keresztül a húszas évek közepére a legfiatalabb generációkat is a revízió gondolatvilágába. Ressziment és reváns, birodalmi önelégültség és revízió – e hagyomány főgyökere és nem mellékhatásai. A két világháború közötti korszak ezek nélkül torzó, maga a hagyomány sem jött volna létre a revízió és a reváns vágya nélkül. Ha ezt a tradíciót a marxista történetírással való leszámolás hevületében Romsics és követői nem vetik erős kritika alá, akkor vajon nem ugyanúgy járnak-e el, mint állítólag egykor a 'gleichschaltoló' kommunista történészcsoport? Vagy, még mindig az akadémiai székfoglaló szóhasználatára rezonálva: a nemzeti történetírás visszahódításának örvén nem a nemzet politikai einstandolásához asszisztálnak épp? Tényleg nincs kéznél másik hagyomány?

A nemzet 'einstandolása' nem most kezdődött. Még azt sem tudnám megítélni, hogy mennyiben táplálja a történelmi hagyományválasztás a történelempolitikai áramlatokat, vagy fordítva, megakaszthatja-e a szakmai vita azokat a politikai törekvéseket, amelyek a 'nemzetet', a 'magyart' vagy az 'antikommunizmust' tűzik a zászlajukra. Annyit biztosan látok, hogy e hagyomány sztenderizálódása az utóbbi néhány évben jelentősen felgyorsult és erős szívóhatása van a fiatalabb nemzedékekre is. Ennek egyik ékes bizonyítéka, hogy arról már 2010-ben sem lehetett szakszerűen vitatkozni, hogy Trianon a mai (a mai, és nem a kortárs!) nemzedékek számára társadalmi trauma-e. A 'Trianon traumája' szófordulatot a történészek ösztönösen át- vagy visszavették. Az tehát mindenképp megállapítható – ha nem is szándékos választásról, sőt éppen csak véletlen egybeesésről van is szó –, hogy talán utoljára 1948-ban, a kommunista gleichschaltolás után volt olyan szoros a kapcsolat a történelmi kánon és az aktuális nemzeti propaganda között, mint ma. S mivel ez a mostani (alaptörvényében, a kettős állampolgárság, a Trianon emléknap törvénybe foglalásával, kultúrpolitikai értékválasztásaiban, közoktatási programjaiban, vagy a köztér szimbolikus újrendezésében, stb.) nyíltan nyúl vissza a Horthy-korszak irredenta kultuszának látványához, beszédmódjához és feeling-jeihez, a magyar

Historikerstreit igazi tétje mégis csak az, hogy szuverén, szakszerű és modern történelmi elbeszéléseivel ezt a tobzódást a maga helyére tegye. Mert abban azért ugye biztosak lehetünk, hogy történész kollégáink egyike sem kíván ilyen kulisszák között élni?